

SULTAN II. MEHMED DÖNEMİNDE TÜRK-İSLAM DÜNYASI VE HRİSTİYAN AVRUPA ARASINDA CENOVA GEO PISTARINO*

Çev: Sait Emre ÇİFTÇİ**

2003 yılının sona ermesiyle, Konstantinopolis'in -330'da *Büyük Konstantin tarafından antik Byzantion'da yeniden kuruldu ve imparator Diokletian (284-305) tarafından tetrarşi yönetiminde Doğu'nun başkenti oldu-* daha sonra güncel İstanbul adını alarak, 29 Mayıs 1453'te Sultan II. Mehmed'in hakimiyeti altına girmesinden bu yana 550 yıl geçtiği bilinen bir gerçektir.

Tunus, C.E.R.E.S (Center d'Études et de Recherches Economiques et Sociales) tarafından teşvik edilen ve Tunus'taki "Manouba" Üniversitesi'nde Ortaçağ Tarihi alanında öğretim üyesi Profesör Mehmed Tahar Mansouri tarafından 11, 12, 13 Aralık 2003 tarihlerinde bilimsel olarak düzenlenen bir kongrede 1453 hatırlandı.¹

"*La conquête de Constantinople: l'événement, sa portée et ses échos (1453-2003): Konstantinopolis'in Fethi: Olay, Kapsamı ve Yankıları (1453-2003)*" teması altında, aralarında Tunus "Manouba" ve Beyrut Üniversitelerinden Araplar, Paris I, Paris IV, Amiens ve CNRS'den Üniversitelerinden Fransızlar, Atina ve Selanik Üniversitelerinden Yunanlılar, Segedin'den Macarlardan oluşan çok sayıda öğretim üyesi toplantıya katıldı. İtalya adına hazır bulunanlar Cenova Üniversitesi'nden Laura Balletto ve Sandra Origone idi. Türkiye'den kimse toplantıya katılmadı.

* Geo Pistarino'nun "Genova tra l'Europa cristiana e il mondo turco-islamico nel tempo di Maometto II il Conquistatore" *Acta historica et archaeologica mediaevalia* vol. 26 (2005) s. 835-850 başlıklı makalesinden çevrilmiştir.

** Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Ortaçağ Tarihi) Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi. Bitlis Eren Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi, saitemreciftci@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2685-1714

¹ Bkz. *Index de la Revue Tunisienne de Sciences Sociales*, "Revue Tunisienne de Sciences Sociales", Publication du C.E.R.E.S., 39, 2002, n. 123.

Makale Geliş Tarihi:29.06.2022, Makale Kabul Tarihi: 05.07.2022

Tunus "Manouba" Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden Prof. Hasna Bouzouita Trablesi resmi bildirisinde, Konstantinopolis'in 1453'te II. Mehmed'in iktidarı sırasında düşüşünü takiben 1492'de² İspanya'nın Granada kentinde Nasriler hakimiyetinin sona erişinin Batı'nın intikamı olduğunu ileri sürdü ve kongre oturumunun tartışması sırasında "düşüş"ten değil, Konstantinopolis'in "fethinden" bahsetmemiz gerektiğini iddia etti.

Bilim kültürünün geniş yayılımı içinde, bir İslam aliminden gelen istisnasız ifadeleme, şimdi, aynı zamanda ilgili alimlerin dini inançları temelinde, tarihsel olaylar için yorumlama ve yargılama sorununu gündeme getiriyor. Bu nedenle, Konstantinopolis'in fethi, tarihi çerçeve içinde, geleceğin bugününde çok güncel bir konudur.

Bir ön değerlendirme: Diokletian'ın (284-305) tetraşisinden ve Konstantinopolis'in imparator Büyük Konstantin'in girişimiyle eski Yunan Byzantion'unun kalıntıları üzerine kurulmasından (307-337) başlayarak, Doğu Roma İmparatorluğu tarihine uygun olmayan şekilde uygulanan Bizans tarihinin niteliği çoğunlukla Doğu Avrupa'dan gelen bilginlere dayanmaktadır. Bu bilginler XIX. yüzyıldan itibaren Bizans İmparatorluğu'nun tarihini 1453'te Sultan II. Mehmed tarafından fethedilmesine ve buna müteakiben, Grek-Ortodoks kültüne sahip Grek-Slav dünyasının liderliğinde, Üçüncü Roma olarak Moskova'nın ortaya çıkışına, XIX-XX. Yüzyıllarda özgürleşmesine kadar resmetmişlerdir. Bunu yaparken, Doğu Roma İmparatorluğu tarihindeki Yunan alt katmanını daha iyi vurgulamak için Konstantinopolis yerine Byzantion adını kullanmayı tercih etmişlerdir.

Gerçekte - Georg Ostrogorsky'e göre - Bizans tarihi denilen şey, Roma tarihinin yeni bir dönemidir; Bizans devleti, eski Roma İmparatorluğu'nun devamından başka bir şey değildir. "Bizans" terimi ancak çok daha sonra ortaya çıkacaktı ve gerçek "Bizanslılar" bunu bilmiyordu. Kendilerine "Romalı" demeye devam ettiler: Bizans imparatorları kendilerini Roma imparatorları, eski Roma kayzerlerinin halefleri ve mirasçıları olarak gördüler. İmparatorluklarının yaşadığı süre boyunca Roma adının prestijinin egemenliğinde kaldılar: Son ana kadar Roma devleti geleneği, düşüncelerine ve siyasi iradelerine egemen oldu. Etnik açıdan heterojen olan imparatorluk, Roma devlet kavramıyla bir arada tutulmuş ve dünyadaki konumu, Roma'nın evrensellik fikri tarafından belirlenmiştir.¹

Roma İmparatorluğu'nun varisi olarak Bizans, dünyadaki tek imparatorluk olmak istemiş, bir zamanlar Roma faaliyet sahasına ait olan ve şimdi sadece Hristiyan ekümenisinin parçaları olan tüm ülkeleri yönetme hakkını talep

² Bkz. Geo Pitarino, *Tra Genova e Granada nell'epoca dei Nazari*, "Presencia italiana en Andalucía. Siglos XIV-XVII. Actas del III Coloquio Hispano-italiano", Sevilla, 1989, s. 191-228.

etmiştir. Tepesinde aynı zamanda Roma imparatoru ve Hıristiyan ekümenisinin başı olan Bizans imparatorunun bulunduğu karmaşık bir devlet hiyerarşisi oluşmuştur. Hem Roma faaliyet sahasının doğrudan yönetimi için erken Bizans döneminde hem de Orta Bizans çağında ve son döneminde Bizans siyaseti her zaman ana eksenini olan bu ideal üstünlüğün korunması için yapılan mücadele etrafında döner. Bununla birlikte, Bizans her zaman eski Roma ile olan bağının farkında olmasına ve Roma mirasına inatla bağlı kalmasına rağmen, zamanla Roma uygarlığının orijinal özelliklerinden giderek uzaklaşacaktır. Kültür ve dilde Helenleşme büyük adımlarla ilerlemişti; aynı zamanda Bizans yaşamında giderek artan her zamankinden daha belirgin bir ruhbanlaşma söz konusuydu; ekonomik, sosyal ve politik kalkınma Ortaçağ'ın başlarında yeni bir devlet düzeni ve idari sistem başlattı. Bizans devletinin gelişimi çok dinamik olmuştur: her şey her zaman dalgalanıyor, sürekli değişiyor ve yeniden inşa ediliyordu, öyle ki, tarihsel sürecin sonunda Bizans İmparatorluğu'nun adı, geleneği ve ulaşılamaz özelemleri dışında eski Roma İmparatorluğu ile artık hiçbir ortak yanı kalmamıştı.³

Bizans Tarihinin niteliği, Zwingli, Calvin ve İngiliz Kilisesi'nin çalışmaları sayesinde Orta Çağ ve Modern Çağ arasında ortaya çıkan tüm ayrımlara rağmen Roma Kilisesi'nin yörüngesine giren Batı Avrupa'nın Latin-Germen dünyasından dolaylı olarak farklı olması nedeniyle Doğu-Avrupa, Yunan-Slav kesiminin bilgileri sayesinde varlığını korudu ve hala hayati önem taşıyor. Bu henüz tamamlanmamış finansal birliğin ötesinde, gerçek bir Avrupalı üniter uyumunun oluşumu karşısında, şimdi ortaya çıkmakta olan temel bir sorundur.

İlk büyük liderleri Osman veya I. Otman'dan (1299-1326) Osmanlılar olarak anılacak olan Türklerin bu nüvesi, muhtemelen Selçuklu seleflerinden, daha sonra az ya da çok önemli bir etkiye sahip oldukları Arap ve Bizans dünyasının dört bir yanına dağılmış Türk kabilelerinin çoğundan daha şanlı bir kökene sahip değildi. Tarihlerinin belirleyici anında, on üçüncü yüzyılın ilk yarısında, Anadolu Selçuklu sultanlarının Anadolu'daki paralı askerleriydiler. Yüzyılın sonunda, merkezlerini Frigya'nın kuzey batısında, yüzyıllar önce Helenistik dünyanın en önemli merkezlerinden biri olan Eskişehir yakınlarındaki, Yunan Doryleion'unda saptadık. Buldukları konum, halklarının ve Bizans İmparatorluğu'nun kaderi üzerinde özel bir öneme sahiptir: Selçuklu boyunduruğundan kurtulur kurtulmaz Yunan topraklarına çok yakın bir yere taşındılar ve bu nedenle İmparatorluk ile çatışmaları gerekli olmuştur. Selçuklular Balkan yarımadasının doğu kısmına hakim olmaya devam ederken, Osmanlılar aynı yarımada'nın kuzeybatı köşesinde genişlemeye çalıştılar. Kırk yıl içinde sayısız kaleye ek olarak üç büyük şehri işgal ettiler. Konstantinopolis'in fethine kadar saltanatlarının başkenti olacak olan Brussa (Bursa) (1326), İznik (1329), Nikomedia (İzmit) (1337) ve Asya'da

³ Georg Ostrogorsky, *Storia dell'Impero Bizantino*, Çev. Piero Leone, Torino, 1968, s. 26-27.

müstesna bir Konstantinopolis köyü olan Üsküdar'ı kuşattılar: Hevesli bakışlarla, Doğu'dan gelen birçok istilacının tahayyül ettiği Bizans büyüüne dokunuyorlardı.

Bu ilk fetihler, Osman ve Osmanlılar arasında Sultan unvanını kullanmaya cüret eden ilk kişi olan halefi Orhan (1326-1359) altında gerçekleşti: Orhan yeni bir ordu (Yeni çeri, Yeniçeriler) kurdu. Bu ordu omurgası piyade birlikleri olan, yay, pala ve hançerle donanmış, Slavlar, Türkler ve yüzyıllar boyunca Anadolu topraklarında Araplara karşı kanlarıyla savaşıyan Asya Rumlarından oluşan sürekli bir orduydü. Orhan, Bizans İmparatorluğu'nun V. Ioannes Palaiologos ile VI. Ioannes Kantakuzenos arasındaki ölümcül anlaşmazlıkla parçalandığı sırada halkını yönetme şansına sahip olmuştu.

Kantakuzenos, o maceraperestten yardım istedi: Orhan Avrupa'ya geçti ve ilk kez bir Türk halkı, kendi topraklarındaymış gibi, yarımada kamp kurdu. Halef I. Murad (1359-1389), Makedonya'ya, yani Bulgar topraklarına girdi: Andrianopolis'i (Edirne) (1360), Filibe'yi (1361) ele geçirdi ve iki şehirden ilkinde ikametgahını kurdu. Böylece bu andan itibaren Asya'yı kaybeden Bizans, Trakya'yı da kaybetti ve beslenmesi ile nefes alması için sadece deniz yoluna sahip hale geldi.

Konstantinopolisli Basileus (Bizans imparatoru) faydasız bir biçimde Batı'nın yardımına başvurmuştur. Biri Macarlar, Sırp, Eflaklılar (1363), diğeri Savoy Kontu VI. Amadeus (1366) tarafından yürütülen iki girişim başarısız olmuş ve yüzyıllar sonra ilk kez Bizans imparatorlarının gururlu varisi, kendini bir barbarın vassalı ilan etmiş, haraç ödemiş, zapt edilemez şehrin surlarının büyük bir bölümünü yerle bir etmiş ve aşağılanmanın göstergesi olarak rehin olan çocuklarını Murad'a teslim etmiştir.

1370-1389 arasında sıra yeni doğan küçük Bulgaristan ve Sırbistan devletlerine gelmişti: 15 Haziran 1389'da Kosova ovasında hem Sırp hükümdarı Lazar'ın hem de Osmanlı sultanı Murad'ın öldüğü çok kanlı bir savaş yüzyıllarca Balkan yarımadasının kaderini belirledi: Osmanlılar artık dışarıdan gelen veya yerleşimci değil, yönetici konuma geldiler.

Bağımsız bir Sırbistan, Bulgaristan ve Moldova'nın artık mevcut olmaması Bizans Konstantinopolis'inin günlerinin sayılı olduğu anlamına geliyordu. Kosova Savaşı'nın ardından, Basileus V. Ioannes'in Konstantinopolis'in surlarını onarmaya cesaret etmesiyle, yeni Padişah olan I. Bayezid (1389-1403), işin derhal durdurulmaması halinde rehin tuttuğu oğlu Manuel'in (1390) gözlerini oymakla tehdit etti. Ertesi yıl Bayezid, eski rehinesi yeni basileus Manuel'i büyük şehirde kuşattı: onu Galata'nın bir bölümünü vermeye ve Konstantinopolis'e bir Türk kadısı kabul etmeye zorladı. Batılıların bu trajik ıstırap dolu yıllarda örgütleyebildiği çok az sayıdaki büyük çapta bir girişim olan Batılı bir haçlı seferi için ortaya konulan gayret bu sefer de imparatorluğu büyük yıkımdan kurtarmaya

yeterli gelmedi. İmparator Sigismund'un Macar ve Eflak birlikleriyle birlikte 1396 yazında Sırbistan'dan geçerek Niğbolu'yu (Tuna üzerinde bugünkü Securisca) kuşatmaya götürdüğü Alman ve Fransız şövalyeler, cesurca savaşmalarına rağmen, şehir surları yakınında Türk yeniçerileri tarafından yenilgiye uğratıldılar (25 Eylül). İmparator, Tuna kıyılarına demirlemiş bir Venedik teknesinde düşmandan kaçarak esaretten zar zor kurtulmayı başardı. Yenilginin daha kötü bir sonucu olarak, Niğbolu Savaşı'ndan sonra Bayezid, Konstantinopolis'e saldırmaya hazırlandı!

Hırpalanmış şehir dışarıdan gelen beklenmedik olaylarla kurtuldu. Bayezid, Küçük Asya'daki devletinin sınırlarını genişletmek için Avrupa'daki ilerlemeyi durdurdu. Selçuklu ardıllarının neredeyse tüm mal varlığına el koyup Anadolu kıyılarındaki son Hıristiyan beyliklerini de ortadan kaldırdı. Böylece Selçuklu Rum Sultanlığı yıkıldı, başkent Konya (Iconium) Osmanlılara geçti. Yüzyılın sonlarına doğru hala ayakta kalan Trabzon Rum İmparatorluğu hariç Anadolu'daki yeni Türk İmparatorluğu Akdeniz'den Karadeniz'e, Ege'den Fırat'ın yukarılarına kadar uzanıyordu.

1380 ile 1396 yılları arasında Avrasya bölgesinde bir Türk asilzadesi Timur, İran'ı fethetti ve İndus havzasından Delhi'ye kısa bir manevradan sonra Suriye ve Mezopotamya'ya (1400-1401) girdi. 14. yüzyılın son yıllarında Halys (Kızılırmak) Vadisi'nde bulunan ve o zamanlar gelişen, kalabalık, işlek bir şehir olan Sivas (antik Sebastea), Timur'a tabi oldu. 1399 sonbaharında Bayezid tarafından işgal edildi; ancak kısa bir süre sonra (1400) Timur, şiddetle yeniden fethetmek üzere geri döndü. Çatışma kaçınılmaz görünmektedir, ancak Timur, doğrudan Küçük Asya'ya yürümek yerine, Memlüklerin Mısır'ına kendini atmak istercesine Suriye ve Filistin'e yönelmişti. Sonunda istilacı yolunu kesti: Bayezid ile kısa ve beyhude bir mesaj alışverişinden sonra tekrar Anadolu'ya giren Timur Ankara'ya yürüdü. Burada, 20 Temmuz 1402'de, şehrin kuzey doğusunda cereyan eden unutulmaz bir savaşta, Doğu ordusu yenilmez Yeniçerileri yendi ve Sultan Bayezid (1389-1402), oğlu Musa ve en seçkin generalleri ile esir alındı! Konstantinopolis kurtarıldı; ama Bayezid sahneden çekilip, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti Bursa, tüm Anadolu ile teslim oldu; Timur iki buçuk yıl sonra öldü ve onun ölümü, Moğol İmparatorluğu'nun dağılışının işareti oldu.

Süleyman (1402-1410), Musa (1410-1413) ve ardından I. Mehmed'in (1413-1421) saltanatı, aşırı zayıf bir dönemi temsil ediyordu. Ancak II. Murad (1421-1451) ile restorasyon dönemi yeniden başladı. Enerjik yeni padişah, 30 yıllık saltanatını, Asya ve Avrupa'da Selçuklu emirlerinin ve Hıristiyan vassal prenslerinin bağımsızlık kazandıkları egemenliğini sağlamlaştırmaya adanmıştı. 24 Ağustos 1422'de Konstantinopolis'e karşı başlattığı saldırılardan birisi askıya alınsa da, Sırbistan'ın büyük bir kısmı işgal edildi (1430-1439); Epirus'ta Yanya, Makedonya'da Selanik (1430) ele geçirildi. Orta Yunanistan, Eğriboz ve Mora da

yeniden tehdit altına girdi. Ne korkunç zamanlardı! İmparatorluğun kesinlikle Batı'nın işbirliğini ne pahasına olursa olsun sağlaması gerekiyordu. Bu nedenle, II. Manuel'in halefi olan VIII. Ioannes (1425-1448), kilisesine - şizmatik Doğu Kilisesi - Roma papalarına boyun eğmesi emrini vermek için umutsuz girişime başvurur, ancak bunlar karşılığında onun krallığını savunmak için bir haçlı seferi düzenlemeye çalışırlar.

Batı Avrupa harekete geçmese de bu sefer Transilvanya'nın küçük ve cesur bir voyvodası, bir Macar – Hunyadi Janos-, Eflak prensleri, hatta Sırbistan'ın devrik hükümdarı George Brankovic, son olarak Macaristan ve Polonya kralı Ladislaus gibi büyük muhataplar harekete geçtiler. İlk seferler, 1441 ile 1443 yılları arasında, Osmanlılara karşı bir dizi coşkulu saldırıyla başladı. Gerçek bir haçlı seferinde Osmanlılar, Sırbistan'daki Niş'te yenildi: Bulgaristan'ın bir kısmı kurtarıldı; Arnavutluk, daha önce Türk ordusunda bir asker olan ve orada yeniden nam salacağı Büyük İskender (Skanderbeg) unvanını alan yiğit George Castriota'nın önderliğinde ayağa kalktı. Küçük Asya'da Karamanlı Emiri'ne⁴ karşı savaşan Murad, barış istedi, kaybedilen topraklardan vazgeçtiğini ilan etti (1443) ve Polonya Kralı ile Sultan arasında on yıllık bir ateşkes imzalandı.

Papalık temsilcisi, haçlı seferinin ilham kaynağı Kardinal Giuliano Cesarini ve Bizans imparatoru VIII. Ioannes, Kral Ladislaus'ı antlaşmayı göz ardı etmeye ve saldırıya devam etmeye ikna etmiştir. Bulgaristan üzerinden yeni ilerleme, donanımlı Hıristiyan ordusunun disiplinsizliğinin ağırlaştırdığı ve her yerde halkların düşmanlığını artırdığı ciddi zorluklar arasında gerçekleştirildi. Ayrıca, İskenderbey'in Arnavutları ve George Brankovic'in Sırpaları da orada bulunmuyorlardı. Sonunda, Kasım ayında, 20.000 Haçlı, Karadeniz'deki Bulgar kıyılarından çok uzak olmayan Varna yakınlarında, Murad'ın Asya'dan önderlik ettiği ordusuyla çarpıştı. Yine Hıristiyan askerler, özellikle Hunyadi Yanos komutasındaki Macar birlikleri cesurca bir mücadele verdiler. Ancak Yeniçerilerin azmi ve disiplini savaşın gidişatını belirledi ve ilk yenilgiyi büyük bir zafere dönüştürdü (10 Kasım 1444).

Bu, Balkan Yarımadası ve Asya'daki Hıristiyan nüfuslarının bağımsızlığının sonuydu. Ekim 1448'de, Ladislaus'un ölümünden sonra Macaristan naibi Hunyadi Yanos, Kosova'da tekrar çarpıştı. Bir zamanların güçlü Bizans İmparatorluğu'na gelince, şimdi çevresindeki yerleşim alanlarıyla birlikte Konstantinopolis şehrine indirgenmişti.⁵

⁴ Karaman ülkesi, aşağı yukarı Balkan Yarımadası'nın güneydoğu kısmına, yani Kilikya, Pamfilya, Lidya, Pisidya, İsaurya ve bazı komşu bölgelerin bazı kısımlarına karşılık gelir.

⁵ Corrado Barbagallo, *Storia Universale*, III, *Il Medioevo*, parte seconda, Torino, 1935, s. 1157-1164.

1450'de II. Murad, Arnavutluk'a bir sefer düzenledi. Türk generalleri Ali ve Mustafa'nın ağır yenilgileri, onu bizzat müdahale etmeye zorladı. İskenderbey'in aralarında İtalyan, Fransız, Alman ve Slav da dahil olmak üzere birkaç bin adamla yerleştiği Kruja kalesine yöneldi. Murad, duvarlara büyük taş topları fırlatabilen güçlü havanları eritti: sonuç alınamadı. Murad, kaleyi savunan kişiyi parayla yanına çekmeye çalıştı, ancak boşunaydı. Ardından, yıllık yüklü bir haraç karşılığında İskenderbey'e barış teklif etti: yine işe yaramadı.

Beş ay sonra, askerleri için bir kış seferinden kaçınmak isteyen Murad geri çekildi. Elçiler, Roma, Burgonya, Macaristan, Napoli ve Papa Nicholas'tan tebrikler ve erzaklarla İskenderbey'e geldiler. Hristiyan âlemi, İskenderbey'de on sekiz yıldır mücadelesini muhteşem bir şekilde nasıl sürdüreceğini bilen yeni bir kahraman bulmuştu.

Sultan Murad kışın Edirne'nin önündeki küçük adasına çekildi, burada kır evleri ve hamamlar yaptırdı, oğlu Mehmed de daha sonra burada saraylarını yaptıracaktır. Ancak, sefahat aleminde çok yiyip içmesinden dolayı⁶ II. Murad apopleksi (felç) geçirip yaşamı sona erdiğinde, neredeyse bir ay geçmişti. Henüz 47 yaşındaydı. Yerine 21 yaşındaki oğlu II. Mehmed geçti.

"Batı'da II. Mehmed, babasının izlediği zaferler ve fetih yolunda devam etmesinin asla beklenmediği aciz bir çocuk olarak ün kazanmıştı. Uzaktaki ve yakındaki prensler ve lordlarla yapılan özenli anlaşmalar, Hristiyan âleminin, genç hükümdarın acizliği nedeniyle, en azından Avrupa topraklarında, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılacağına dair umudunu güçlendiriyor gibiydi. Bu güven, o tarihe kadar Batı'da korkulan Türk tehlikesine karşı kayıtsızlığı artırdı ve zaten dağılmış olan Hristiyan dünyasının güçlerini endişe verici bir derecede felç etti. Bu dünyaya ait hiçbir güç, Osmanlı'ya ve padişahlarına karşı bir şey yapma ihtiyacı duymadı, çünkü hemen hemen her biri kendi işleriyle ve komşularıyla ilgileniyordu."⁶

1452 baharında, yeni padişah olan Sultan II. Mehmed (1451-1481), Boğaziçi üzerindeki hakimiyetini güvence altına almak amacıyla, o yılın Mart-Ağustos ayları arasında inşa edilen ve I. Bayezid tarafından 14. yüzyılın son otuz yılında Asya kıyısında yaptırılan Akçe Hisâr'ın karşısında bulunan Boğaz Kesen hisarı ile ilk çalışmalara başladı. "Zamanın Türk tarihçisi Tursun Bey'in ifadesini kullanmak gerekirse—Akdeniz'den Karadeniz'e böylece artık bir kuş bile uçamayacak biçimde Boğaz'ı kestiler."^{7iv}

⁶ Franz Babinger, *Maometto il Conquistatore*, Çev. V. Polacco, Torino, 1967.

⁷ Tüm genel referanslar için Franz Babinger'in geniş kapsamlı çalışması akıld tutulmalıdır, *Maometto il Conquistatore*, G. Schulemberger, *Le siège, la prise et le sac de Constantinople en 1453*, Paris, 1915; S. Runciman, *The fall of Constantinople*, Cambridge, 1965,

Adı Boğaz Kesen (Kesen Kale) – (bugün Rumili Hisar) olan kale, babasının Asya kıyısında diktiği, Bizans'ın Karadeniz ile her türlü iletişimini kesmesini amaçlayan Güzel Hisar ile, yüzyıllardır güney Rusya'dan gelen tahıllardan artık yoksun olan şehri aç bırakmak için o sulara bulunan kanalların kullanılmasını engellemek zorundaydı. Basileus XI. Konstantin'in emrindeki kara kuvvetleri, Yunanlılar, Katalanlar ve en azından üçte biri Ceneviz ve Venedikliler gibi çeşitli uluslardan birkaç bin asker ile sekiz veya dokuz bin paralı askerden oluşuyordu. Deniz kuvvetleri birkaç düzine gemiye, özellikle de yük gemilerine, çoğunlukla da kendilerini gönüllü olarak Haliç'e kapatarak devasa demir zincirlerin arkasına barikat kuran Cenevizli ve Venediklilere indirgendi. Çoğunluğu Konstantinopolis sularında bulunan bu birkaç yabancı gemide, Yunanlıların tüm umutları yatıyordu. Haliç'in karşı kıyısındaki Pera ve Galata hariç, imparatorluk kentinin sadece bugünkü Türk şehri (İstanbul)'ne denk geldiğini hatırlayarak, şehri yüzyıllarca çelikten bir halka gibi çevreleyen ve artık iyi durumda olmayan üçlü sur kuşağının olduğunu biliyoruz: Ayrıca, Osmanlılara uzun süren vassallık sırasında, en içteki duvarın hendeği bile artık büyük ölçüde dolmuştu. Ancak Batı'daki büyük güçler, Mehmed'in 1452 gibi erken bir tarihte büyük askeri hazırlıklarla başlattığı saldırının başarısız olacağına her zaman ikna olmuşlardı.

Konstantinopolis, her kuşatmaya, her saldırıya direnen güçlü surlardan oluşan bir çift kuşağa sahipti -bu doğru. Bununla birlikte, zamanın teknolojik evrimi, ayrılıkların (Doğu ve Batı kiliseleri) uzun sonuçlarıyla birlikte Batıdaki siyasi anlaşmazlıkların ciddiyeti ve artık daha fazla sorgulanmayan ulusal siyasi çıkarların yaygınlığı, hatta aldatmacanın bile hükümet işleyişinin bir parçası olduğu hesaba katılmamıştı.

II. Mehmed ise zamanın ötesindeydi. Babası Murad'ın daha önce yaptığı gibi, Batı'nın dört bir yanına casuslar yayarak istihbaratın önemini tam olarak anlamıştı ve Bizans başkentine saldırmak için sadece muhbirleri ona Hıristiyan güçler arasında büyük sözler söylendiği ancak (gerçekte olacağı gibi) özünde kimsenin faaliyete geçmediğini bildirdiği zaman harekete geçti. Mehmed, yeni ateşli silahların savaş üstünlüğünü fark etmişti: Edirne'de inşa ettirdiği büyük toplar, özellikle de Hıristiyan dönem Urban tarafından üretilenler, gece gündüz kesintisiz

La caduta di Costantinopoli 1453, Çev. Maria Luisa De Luigi Rotondi, Milano, 1968; A. Pertusi, *La caduta di Costantinopoli*, I, *Le testimonianze dei contemporanei*, Verona, 1976; II, *L'eco nel mondo*, Verona, 1976; G.G. Musso, *La caduta di Costantinopoli: osservazioni genovesi*, "Nuova Rivista Storica", LXI, 1977, s. 624-628; A. Pertusi, *Le epistole storiche di Lauro Quirini sulla caduta di Costantinopoli e la potenza dei Turchi*, *Lauro Quirini umanista*, studi e testi a cura di K. Krautten – P.O. Kristeller – A. Pertusi – G. Ravegnani – A. Roob – C. Seno, raccolti e presentati da V. Branca, Firenze, 1977, s. 163-212; Anna Maria Nada Patrone, *Costantinopoli 1453. La fine di un impero*, "Il Veltro. Rivista della civiltà italiana", XXIII, marzo-agosto 1979, s. 92-102; A. Carile, *Testi inediti e poco noti sulla caduta di Costantinopoli*, Bologna, 1983; G. Pitarino, *I Cin dell'Oltremare*, Genova, 1988, cap. VIII.

bir top atışından sonra San Romano Kapısı'ndaki Bizans surlarının bir uzantısından sayısız üstün Osmanlı askerinin şehre girmesine ve üç ünlü katliam, şiddet ve yağma gününü gerçekleştirmesini sağlayarak ona zafer kazandırdı.

Böl-yönet siyasetinde ustalıklı oynamasını bilen padişah, kısa bir süre sonra Haliç'in ötesindeki Ceneviz yerleşimi Pera'yı saldırı olmadan teslim alarak bunu gösterecektir.

On beşinci yüzyılın ortalarındaki Ceneviz Pera'sı, kısmen imparatorluk hükümeti tarafından izin verilen veya tanınan, kısmen suiistimal edici ve yasadışı olan bölgesel satın almalar ve tahkimat yenilemelerin birkaç yüzyıldır yavaşça devam ettiği bir çalışmanın sonucuydu. Burası aynı zamanda komşu Bizans şehrinin işlerine dikkatli bir şekilde göz kulak olan, her eksikliğinden, her zayıflığından en iyi şekilde nasıl yararlanacağını bilen Cenevizlilerin uyanık bir titizlik, kurnazlık ve azim şaheseri idi. Cenova'nın Levant'taki diğer kuruluşlarından farklı olarak Pera, imparatorluk başkentinin tam kalbinde gelişti.

Cristoforo Buondelmonti'nin ünlü *Liber Insularum*'unu yazdığı dönemde, yani 1420 civarında Pera, yuvarlak, kare ve beşgen kulelerin serpiştirildiği kesintisiz bir sur hattı içinde yapılandırılmıştı. Sistemin temeli tepe kabartmasının üstünde, alt bölgelere iki iç duvar çıkıntısı ile bağlanan ve sırayla yarı silindirik kulelerle güçlendirilen Hristos Kulesi'ydı. Dış duvarlar ortalama iki metre genişliğe sahipti ve 15 metre genişliğinde bir hendekle sınırlanmıştı. Kara tarafında biri batıya, biri doğuya ve biri kuzeye bakan birkaç kapı vardı. Deniz tarafında altı kapı açılırken, Galata Kulesi ile günümüz Saray Burnu arasında uzanan bir zincir kentin savunmasını tamamlamıştı.

1452-53 yılları arasında sözünü ettiğimiz dönemde, Pera yerleşiminin yaklaşık 7.000 nüfusu vardı: 1477 Osmanlı nüfus sayımına göre bu sayı 6.000'di. Batıların çoğu yerleşimin merkezinde yaşıyordu; Yunan nüfusu, Lagirio ve Spiga'nın iki yan mezrasında ikamet ederken, Museviler, farklı etnik gruplar arasında gerçek bir radikal ayrım olmaksızın, belirli bir Yunan yüzdesiyle birlikte castrum'un iç kısmında bulunuyordu. Ceneviz Pera'sı, karadan çok az erişimi olan ve en büyük açıklıkları deniz tarafında bulunan, kent merkezinin ortaya çıktığı ve varlığını sürdürdüğü duvarlarla çevrili köylerden oluşan bir kompleks olarak kendini göstermiştir.

Koloninin yerli sakinleriyle ilişkiler Pera'da başka yerlerde olduğu kadar gelişigüzel olmasa da, Peralı Cenevizliler kendileri için bile daha fazla olacak şekilde, -çabaladıkları- Konstantinopolis'in direnişi adına, insanların ve zamanın saldırılarına karşı dağılmayan bir kalkan gibi durdular.

Kalenin inşaatı biter bitmez, Ağustos sonu ile Eylül 1452 başı arasında II. Mehmed, Marmara Denizi ve Karadeniz'deki bazı Bizans garnizonlarının işgaliyle

savaşı başlattı. 10 Kasım'da Kefe'den gelen iki Venedik kadırgası Boğaz Kesen kalesinden bombalandı.

25. gün (25 Kasım), Cenova'da, Pera'dan iki elçi, Doğu'daki durumu Doc'a, *Officium Romanie* ve Konseyler'e açıkladılar: Mehmed saldırmaya hazırlanmaktaydı; Pera ve Konstantinopolis'te yardıma ihtiyaç vardı. Ertesi gün, İstanbul Boğazı'nda, Boğaz Kesen Türkleri, durma emrine uymayan bir Venedik gemisini batırdılar: denizcileri yakaladılar ve korkunç bir şekilde öldürdüler; kâtibi Saray'a gönderdiler.

2 Ocak 1453'te Cenova'da Pera'yı güçlendirmek için önlemler alan *Officium Romanie*, Pera'ya asker ve silah nakletmeleri için Komutan Battista "Feliciano" ve arkadaşlarına 1750 libre ödemeye karar verdi. 10-13 Mart'ta *Officium Romanie*, 2 Ocak'ta zaten tahsis edilmiş olan meblağları Pera *podestà*'sına göndererek, Cenovalıların savunma masraflarına 5.000 libre katkıda bulunmasını şart koştu, bunun 3.200'ü askerler, geri kalanları Battista "da Feliciano ile adamları" içindi.

Mart 1453'ün ilk yarısında Osmanlı ordusu Konstantinopolis'e karşı seferberliğini tamamladı. Bizanslıların yanı sıra Cenevizliler, Venedikliler, Katalanlar ve Şehzade Orhan'ın Türkleri de şehrin savunması için konuşlandırıldı. Cenevizli komutanlar arasında Giovanni Giustiniani Longo, Maurizio Cattaneo, Paolo, Troilo ve Antonio Bocchiardi, Leonardo di Langasco, Gerolamo Italiano, ayrıca Giovanni del Carretto, Giovanni de Fornariis, Lodisio Gattilusio, Papa tarafından iki Kiliseyi birleştirme anlaşmasını imzalamak üzere gönderilen Kardinal Kievli Isidore'un ardından başkente gelen Midilli başpiskoposu Sakızlı Leonardo bulunmaktadır. Ancak güçlerin ve topçuların orantısızlığı Osmanlı'nın avantajına yirmiyeye karşı bir oranında muazzam bir sonuç ortaya çıkarıyordu.

1453 yılının başında Pera'da en azından görünüşte sükunet hüküm sürüyordu. Savaş Yunanlılar ve Türkler arasındaydı; Ceneviz kolonisi doğrudan etkilenmemişti. Şehirde Konstantinopolis'ten, seçkin ailelerden, siyasi alanda olduğu kadar iş camiasından da insanlar vardı. Her zamanki günlük işler yapılmakta ve bu işlerle ilgilenmek için bir noter, Türkler ve Yunanlılar arasındaki düşmanlık durumuna rağmen 1453 Ocak ayının sonunda Pera'dan Konstantinopolis'e birkaç saatlik bir kaçış yapabilmekteydi. Ticari uyuşmazlıklarda savcı atayanlar, tahkim heyeti oluşturanlar; ipotek alanlar ve ödeme taahhüdünde bulunanlar; Papa V. Nicholas tarafından duyurulan "*pro jubilee concesso reparationi murorum Pere* (Pera surlarının onarımına verilen jübile adına)" mirasını bırakmayı ve bağışların % 10'unu "*dell'opus murorum et palificate Pere*

(Pera sedleri ve surlarının çalışması) lehine sabitlemeyi unutmadan vasiyette bulunanlar vardı.⁸

Sonraki Konstantinopolis, "güzelliğinden dolayı, Osmanlı topraklarının ortasına yerleştirilmiş, yanağında bir ben olan sevecen bir kadın gibiydi"^{vi}: Türk yazar Tursun Bey'in teşvik edici sözleriyle şehrin kaderi belli oluyordu. Bu, Macaristan Kralı'nın 16 Ocak 1453'te İmparator XI. Konstantinos Paleologus'a yazdığı mektupta, ancak oldukça farklı bir ruh ve imgeyle söylediklerine tekabül etmişti: Konstantinopolis, "kafirlerin çenesinde" eşsiz ve neredeyse yalnız kaldı.

Nisan ayı başlarında - 4 ile 7 Nisan arasında - Yunan başkentinin karadan kuşatması başladı, 12'sinde Sultan'ın donanması Boğaz'a geldi ve 12 ile 18 Nisan arasında Türk bombardımanı başladı ve gündüz ve gece kesintisiz devam etti. Tekrar Tursun Bey'in ifadesiyle "İslam'ın zaferi için, Allah adına ve efendilerinin zaferi için çalıştılar..."^{vii} "Fethin efendisi, zaferden emin olan Pâdişâh, yeni gelinin fethinden söz ediyordu, ona katılmak ve güzelliğini seyretmek için zamanını bekledi."^{viii}

Haliç'in ötesinde çatışmalar patlak verirken, Pera'da hala bazı işler yürütülüyordu. Büyük bir tüccar olan *Civis Ianue* (*Cenova Yurttaş*), Aron Maiavello, gemilerin patronu Giovanni Caneta ile ekonomik ilişkilerini sürdürüyordu. Rodos ve Palermo'ya gidecek tuzlu balık ortaklığına girdiler. Belki de durumun ciddiyeti tam olarak anlaşılammıştı. Fakat Türkler Konstantinopolis'i bombalamaya başladığında, ("*ve sonra gemileri bombalayarak vurdular*") Aron endişeyle dükkanda yanında bulunan Giovanni Caneta'ya, "*Korkarım gemileri ve balıkları kaybedeceğiz*" dedi, Giovanni: "*Ne yapmak istiyorsun?*" diye sorduğunda "*Bizim için sana en iyi görünen şeyi yap*" diye cevapladı.

Podestà'nın faaliyetlerinin izinde, Cenevizlilerin uzun süredir İstanbul'dan gelen deniz trafiğini kontrol ettiklerini hatırlamak gerekir. "Herkesin bildiği gibi, Konstantinopolis'in bir banliyösü ve bir Ceneviz kolonisi olan Pera'da, bu limanın girişini, denizin dibine dikilen direklerle uzunlamasına desteklenen demir bir zincirle kapattılar".⁹

2 Nisan 1453'te, Türklerin Konstantinopolis'i kuşatmasına yakın bir tarihte, Venedikli Bartolomeo Soligo, Hıristiyan gemilerinin sığındığı Haliç'in girişini engellemek için zinciri yeniden çekti. Bu zincir bir yandan Eugene Kapısı'nın yakınındaki (bugün Yalıköşkkapı bölgesinde) 'Kentenaarion' olarak bilinen büyük kuleye, diğer yandan da Galata kulesinin duvarlarına, büyük olasılıkla bugün Yeraltı Camisi'nin bulunduğu yerde yer alan bir kuleye, en azından kısmen

⁸ G. Pitarino, *Nota alle fonti sulla caduta di Costantinopoli*, "Atti dell'Accademia Ligure di Scienze e Lettere", XL, 1983, Genova, 1984, s. 276-286.

⁹ F. Podestà, *Il porto di Genova*, Genova, 1913, s. 380-381.

uzanıyordu."¹⁰ Böyle bir zincir - Nicolò Barbaro'nun bildirdiğine göre - büyük ve yuvarlak kütüklerden yapılmış, büyük demir kancalar ve demirden yapılan kalın zincirle birbirine bağlanmıştı.^{ix}

20 Nisan'da, Maurizio Cattaneo, Domenico da Novara ve Battista 'da Feliciano' komutasında Sakız'dan silah, asker ve erzakla gelen üç Ceneviz gemisi ile Francesco Lecavella komutasında Sicilya'dan buğday yüküyle gelen bir Bizans ticaret gemisi, Osmanlı ablukasını zorlayarak ve yakalanmamaya çalışarak Çanakkale Boğazı'nı geçti; ancak beklenmedik bir rüzgar kesilmesi nedeniyle Konstantinopolis önünde durmak zorunda kaldı.^x Bunu sayıca üstün Türk filosuyla üç saat süren bir savaş izledi.

Hikâye, olayların görgü tanığı olan Midilli Başpiskoposu Sakızlı Leonardo tarafından Papa V. Nicholas'a Sakız Adası'ndan gönderilen 16 Ağustos tarihli bir mektupta anlatılmaktadır. Pertusi tarafından tercüme edilen Latince metninden burada ilgi çekici olan bölümü aktarıyoruz: En büyük triremler (üç kürekli gemi) bizim gemilerimizi yakından kuşattı, imparatorluk gemisine saldırdı, ancak diğer gemiler tarafından korunduğunu görünce onlara yöneldiler, çatışmaya girdiler, ateşli oklar fırlattılar, ok attılar; kısacası şiddetli bir savaş başladı. Cenevizli Maurizio Cattaneo komutasındaki gemilerimiz direnerek onları geri püskürttü. Savaş daha sonra her ikisi de Cenova'lı olan ve savaş gemilerinin kaptanları Domenico da Novara ve Battista 'Feliciano' ile devam etti (...)İmparatorluk gemisi cesurca kendini savundu: Diğer bir kaptan olan Francesco Lecavella, yardımına koştu...'. Gece karanlığında Hıristiyan gemileri Haliç'te Venedikli komutan Gabriele Trevisan liderliğindeki üç kadirge tarafından kurtarıldı.^{xi}

Maurizio Cattaneo hakkında yeterince bilginiz var. 20 Nisan'dan sonra 200 Cenevizli ve Rum zembereklı okçudan^{xii} oluşan bir birlikle, Altın Kapı'dan Peghé Kapısı'na kadar olan bölümde Konstantinopolis surlarını savunmakla görevlendirildi. Anonim bir Venedik eseri, 20 Nisan'daki başarısından övgüyle bahsetmiştir: Herkes yardıma gelen dört geminin kaptanı olan cesur Catanio'nun yaptığı büyük savunmaya güveniyordu. Üç yüz yelkenlinin büyük bir ivme ve cesaretle üzerlerine doğru geldiğini gördüm: bu insanların cesareti hakkında ne söylenebilir ki? Onları düşündüğümde, kara tarafını deniz yaptıklarını, gemilerini büyük bir kuvvetle limana taşıdıklarını gördüğümde yüreğim parçalanıyor".^{xiii}

Franz Babinger, Bizans gemisinin Mora'dan geldiğini söyler.¹¹ Sakızlı Leonardo'nun anlattıklarından, Francesco Lecavella'nın Bizans gemisinin değil, onu kurtarmaya gelen bir geminin komutanı olduğu anlaşılmaktadır. Bu olay Nicolò Barbaro ve Bizanslı tarihçi Laonikos Halkokondilis tarafından da, ancak

¹⁰ A. Pertusi, *La caduta di Costantinopoli*, I, *Le testimonianze dei contemporanei*, Verona, 1976, s. 349

¹¹ Franz Babinger, *Maometto il Conquistatore*, a.g.e., s. 93-94.

dört gemiden değil, 'biri Cenevizlilere, diğeri Bizans imparatoruna ait daha büyük iki ticaret gemisinden' söz edilerek anlatılır; Türk yazar İbn Kemâl de iki gemiden söz eder. Tacizade Cafer Çelebi ise dört 'köke' olarak bildirir.

Ama metinlerimizdeki “*balanerii patroni Genuenses*”^{xiv} Domenico de Novaria ve Battista de Felisano ya da de Felizzano kimlerdir? Domenico kuşkusuz ya doğuştan ya da aileden Novara'nın yerlisidir. Battista'ya gelince, Sakızlı Leonardo'nun mektubunun Latince metninde ondan kelimesi kelimesine 'de Felizzano' diye bahsedildiğini görüyoruz. Bu durumda, İtalyanca çeviride 'Feliciano' adında olduğu gibi kişi adları bilimine dair bir göstergeden değil, 9. yüzyılda¹² Alessandria bölgesinde belgelenmiş bir yer olan Felizzano'nun yer isminden veya bu bölgeden gelen bir soyun üyesinden söz edilmektedir. Da Felizzano ailesi, servet arayışıyla Piyemonte'nin gerisinden Cenova'ya göç eden (ya da ailesi göç etmiş olan) kişilerin çevresine aitlerdi: ticarete girdiler; kendilerini denizcilik sanatına verdiler; hatta seçkin mevkilere ulaştılar; seyrek olmayacak şekilde Ceneviz denizaşırı topraklarına girdi.¹³

Sultan, şah matı bir ölçüde telafi etmek için Haliç'e zincir tarafından engellenen deniz yolundan değil, kara yolundan girmeyi, gemileri kara yolu ve Haliç'in iç tarafındaki çıkış boyunca çekerek Pera'yı geçmeyi planladı. 22 Nisan'da, Pera Galata tepelerinin arkasındaki kara yolu boyunca, 4.43 km'lik bir güzergahta, bitiş noktası bugün Kasım Paşa'nın yerinde bulunan Peghé veya Krenides bölgesinde olmak üzere, yağlanmış ahşap makaralar üzerinde sürükleyerek bir dizi gemiyi taşıtmayı başardı.

Yine Sakızlı Leonardo, 20 Nisan'da Maurizio Cattaneo, Domenico di Novara, Battista di Felizzano ve Francesco Lecavella tarafından büyük Türk filosuna karşı yürütülen deniz savaşından sonra 'Venedikliler ve Pera Cenevizlileri arasında, biri diğerini kaçırmak istemekle suçladığı için' ortaya çıkan anlaşmazlıklardan bahseder. "Venedikliler, tüm şüpheleri ortadan kaldırmak için dümenlerin ve yelkenlerin gemilerden çıkarılmasını ve Konstantinopolis'te depolanmasını önerdiler. Öfkelenen Cenevizliler: “Yunanlıların kurtuluşu için -ki bu

¹² F. Gasparolo, *Cartario alessandrino fino al 1300*, I, Alessandria, 1928, n. LXXXII; Id., *Cartario alessandrino fino al 1300*, II, Alessandria, 1930, n. CCLIII; Id., *Cartario alessandrino fino al 1300*, III, Alessandria, 1930, nn. CDXLI, CDXLII, CDXLIX.

¹³ G. Airaldi, *Alessandrini sulla via del mare*, “Popolo e Stato in Italia nell'età di Federico Barbarossa. Atti del XXXIII Congresso storico subalpino, (Alessandria, 6-9 ottobre 1968)”, Torino- Alessandria, 1970, s. 432-440; L. Balletto, *Astigiani, Alessandrini e Monferrini a Caffa sulla fine del secolo XIII*, “Rivista di Storia Arte e Archeologia per le Province di Alessandria e Asti”, LXXXV, 1976, s. 171-184; ID., *Alessandrini e Monferrini in Corsica nel secolo XIII*, “Rivista di Storia Arte e Archeologia per le Province di Alessandria e Asti”, LXXXVI, 1977, s. 5-20; ID., *Piemontesi del Quattrocento nel vicino Oriente*, Alessandria, 1992.

hepimizin kurtuluşudur- İmparator'un emriyle çok kurnazca Türklerle barış sürdürsek bile, Pera'yu, dünyanın en güzel şehri, eşlerimizi, çocuklarımızı ve servetimizi kanımızın son damlasına kadar savunmaya hazır olmak yerine terk etmek gibi bir suç işleyeceğimizi nasıl düşünebilirsiniz?" dediler.

O sırada Konstantinopolis'te bulunan bir Venedik kadırgasında doktor olan Nicolò Barbaro, Türklerin Pera Cenevizlileri ile sulh içinde bulunmalarından^{xv} bahseder ve açık bir taraflılıkla, 24-28 Nisan'da Türklerin Galata tepesinin arkasından dolanarak Haliç'e kadar karadan taşıdığı gemilere karşı başarısız bir girişimde buldukları için "Hristiyan inancının asileri" ve '*cani traditori de Zenovesi*' "hain Ceneviz köpekleri"^{xvi} diyerek Pera Cenevizlilerini açıkça ihanetle suçlar. Ayrıca Pera *podestà*'sını, hiç şüphesiz yanlış bir şekilde, Konstantinopolis'in düşüşü sırasında Haliç'te bulunan Venedik kadırgalarını düşmanlarına teslim etme niyetinde olmakla itham eder. Ancak 29 Mayıs'ta bir Venedikli, 'Lamento di Costantinopoli'nin anonim yazarı, Maurizio Cattaneo ve Bocchiardi kardeşlerin cesaretini överek dolaylı yoldan onunla çelişmiştir:iyi görülüyordu / adamları Catanea iyi koruyordu^{xvii} / hiç kımıldamadan / Bocchiardi'nin büyük bir savunma yaptığını gördüm.

Konstantinopolis'in 29 Mayıs'ta düşmesi üzerine Pera'da panik yayıldı. Pera'nın *podestà*'sı Angelo Giovanni Lomellino şöyle demiştir: '... Her zaman Konstantinopolis'i kaybettikten sonra bu şehrin de kaybedileceğini düşünmüşümdür. İnsanların çoğunu esir aldılar. Sayıları çok az olanlar buraya sığındı ve yerleşimdeki diğer sakinler ile vatandaşlar kaçtı ve çoğu ailelerinin yanına iltica etti. Bazıları liman seddine^{xviii} alındılar, çünkü kadırgaların kaptanları heyecandan kimseyi beklemek istememişlerdi. Kendimi büyük bir tehlikeye atmadan, sedde kalanları şehre geri getirmeyi başardım: böylesine korkunç bir durumu hiç görmediniz."^{xix}

Bizanslı vakanüvis Dukas'a göre, 29 Mayıs'ta Perahlıları kaçmamaya teşvik eden, II. Mehmed'in veziri Sağan^{xx} Paşa'nın kendisiydi: 'Galata sakinleri (...) eşleri ve çocuklarıyla limana koştular, gözleriyle kayık aradılar ve ellerine geçen ilk kayığa binerek, evlerini ve mallarını terk ederek gemilere yöneldiler. Hazinesini denizin dibinde bırakmak zorunda kalan ve daha da ciddi zarar gören pek çok kişi oldu. Fakat Mehmed'in vezirlerinden (...) adı Sağan olan biri Galata'ya doğru koşarak bağırdı: *Kaçmayın!" dedi ve efendisinin başı üzerine yemin ederek şöyle dedi: Korkmayın: Siz benim yüce liderimin dostlarısınız ve şehrinizi kimseden hakaret görmeden koruyacaksınız ve bizden imparatorla yaptığımızdan daha avantajlı anlaşmalar elde edeceksiniz.* Sağan böyle söyleyerek Galata'daki frenkleri gitmemeye ikna etti; ama kaçabilecek durumda olanlar kaçtılar. Sonra kalanlar, konseyi topladıktan sonra şehrin anahtarlarını aldılar ve *podestà*'larıyla birlikte saygılarını sunmak için tiranın yanına gittiler ve secde ederek anahtarları teslim ettiler."

Sakızlı Leonardo'nun hemşerilerine sitemleri tam da burada başlıyor: " Bu felakete bakın bir başka talihsizlik daha eklendi. Peralılar kentin [Konstantinopolis'in] alındığını gördüklerinde neredeyse delirip kaçtılar. Aralarında gemilere binmeyi başaramayanlar Türklerin kurbanı oldu çünkü Türk gemileri onlara saldırdı: çocuklarını terk etmek zorunda kalan anneler esir alındı; denize düşen diğerleri boğuldu. Ah, Pera *podestà*'sı, yurttaşlarımızın kararı ne kadar aptalca ve kötüydü! Korku içindeki elçiler, Pera sakinleri tarafından padişaha şehrin anahtarlarını teslim etmek için gönderildiler. Ve Sultan, Peralıların artık bir *podestà*'sı olmadığını büyük bir sevinçle öğrendiği zaman, onları vassal ve müttefik olarak gördü."^{14xxi}

Gerçekte, Pera'nın başka seçeneği yoktu. Aralarında Venedikliler, Giritliler ve Cenevizlilerin de bulunduğu sadece on altı gemi Boğaz'dan kaçmayı başardı. Pera'da savunmaya elverişli olmayan yaklaşık 600 adam kaldı. Pera sakinleri tarafından seçilen delegeler, Babilano Pallavicino ve Marchisio de Franchi tercüman olarak Nicolò Pagliuzzi'nin eşliğinde, topluluklarının biatını göstermek üzere mümkün olan en kısa sürede Sultan'ın huzuruna çıktılar.

Laura Balletto'nun Cenova Devlet Arşivleri'ndeki sistematik araştırması, kısa bir süre önce Battista di Felizzano ile ilgili, birbiriyle bağlantılı üç belgeyi keşfetmesine yol açtı ve bu belgelerden bizi haberdar etti (kendisine içtenlikle teşekkür ediyoruz).

Böylece, Cenova vatandaşlığına geçen Lazzaro'nun oğlu Battista'nın hepsi de hâlâ babasının otoritesi altında olan birkaç kardeşin en büyük oğlu olduğunu biliyoruz.

11 Ocak 1453'te, bir Perşembe günü, saat 11 civarında Serravalle komün sarayında Ceneviz *podestà* vikanarının çalışma odasında düzenlenen bir noter belgesiyle babasının vesayetinden çıktı. Saatin geç olması, ertesi gün komuta ettiği gemiyle Doğu'ya doğru bir yolculuğa çıkması gerektiği gerçeğiyle kesinlikle doğrulanmaktadır.

Özgürlüğüne kavuşması sayesinde Battista ekonomik-ticari sektörde tam bir hareket serbestliği elde etti. Ayrıca babasının kendi sermayesinden ayırdığı 400 Ceneviz florini tutarındaki bağıştan elde edilen kârı kardeşleriyle paylaşmayı üstlendi ve bu parayla büyük bir nakliye gemisi, ama bazen de bir savaş birimi olan cog satın aldı.

¹⁴ Leonardo Di Chio, *Epistola de urbis Constantinopoleos iactura captivitateque*, A. Pertusi a.g.e., I, s. 168-169.

Battista, güverte tayfası olarak başladığı denizcilik sanatında yıllarca çalışmıştır. Özgürlük için öngörülen yaş dikkate alındığında, Battista'nın 1453 yılında 18 yaşına ulaştığını, dolayısıyla 1435 yılında doğduğunu tespit edebiliriz.

Ticaret sanatını icra etmesinin yanı sıra, Cenova Tüzüğü'nün ilgili hükümlerine uygun biçimde doğal olarak Cenova Doc'unun rızası ve izniyle bir korsan olarak *ire in cursum*^{xxii} da yapabilir.¹⁵

Doğu'ya yapılan yolculuğun genel olarak belirtilmesi, Ceneviz Komünü tarafından 2 Ocak 1453 tarihli karar uyarınca Sakız Adası'na askeri takviye götürmek üzere planlanan yolculuğun gerçek amacını açıkça gizlemektedir. Cenova'dan yola çıkan ve Sakız Adası'na ulaşan Battista, kendi iradesiyle olmasa da yerel yetkililere danışarak 20 Nisan'da Konstantinopolis'i savunmak üzere yola çıktı.

Neredeyse kesin olarak onun gemisi de 29 Mayıs'ta mültecilerle yüklü biçimde denize açılmayı başaran on altı gemi arasındaydı. Böyle bir durumda, 1453 yılında iki Kilisenin yeniden birleşmesi için Konstantinopolis'e giden ve Yunan başkentinin savunmasında yer alan Kiev ile Tüm Rusya'nın Başpiskoposu Kardinal Isidore'un söyledikleri de yerinde olacaktır: “Sadece birkaç kişiydik, bu yüzden elimizden geldiğince uzun süre savaştık ve şehri savunmak için her türlü çabayı gösteren Cenevizlilerin de yardımını aldık. Dışarıdan Türklerin müttefiki gibi görünmelerine ve bu tutumlarının bilinçli bir amaçtan kaynaklanmasına rağmen, yine de gizlice, gece boyunca oraya savaşabilecekleri kadar çok adam gönderdiler; imparatorluk konseyinin toplantılarına birlikte katıldılar ve imparatorluğu savunmak için en iyi yol konusunda diğer kişilerle istişare ettiler. Onları barışlarını korumak için sorumlu olmakla suçlayanlar var; ancak bu makul sayılamaz, çünkü bizimle aynı tehlikede ve aynı kritik durumda olan onlar, kendilerini kendi çöküşlerinin uygulayıcısı yapamazlardı. Ve gerçekten de, Konstantinopolis alındığında, aynı zamanda Pera da Türklerin eline geçti (...) Bizzat orada bulunan ben, durum hakkında doğru bir açıklama yapabilirim: cesur ve kahramanca çarpıştılar”^{16xxiii}

ⁱ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2006, s. 25

ⁱⁱ Burada Karamanlılar kastedilmektedir.

ⁱⁱⁱ Halil İnalcık, *Has Babçede Ays u Tarab*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 355

^{iv} Tursun Bey, *Fatih'in Tarihi (Tarih-i Ebu'l Feth)*, No: 21, (Haz. Ahmet Tezbaşar), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1973, s. 44

¹⁵ L. Balletto, *Battista di Felizzano e Domenico di Novaara fra Genova e il Vicino Oriente a nota del Quattrocento*, “Homenaje a Nilda Gugliemi” (basım sürecinde)

¹⁶ A. Pertusi, *a.g.e.*, II, s. 304.

- v *Officium Romaniæ* ya da *Officium Romaniae*, Cenova'nın doğudaki işlerden sorumlu dairesidir: Bkz. Agostino Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c.1, (Çev. Mahmut H. Şakiroğlu), İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 2004, s.63
- vi Tursun Bey, *Fatih'in Tarihi (Tarih-i Ebu'l Feth)*, s. 43
- vii Tursun Bey, *Fatih'in Tarihi (Tarih-i Ebu'l Feth)*, s. 50
- viii Tursun Bey, *Fatih'in Tarihi (Tarih-i Ebu'l Feth)*, s. 50
- ix Nicolo Barbaro, *Kostantiniye Muharasası Ruznamesi*, İstanbul Halk Basımevi, İstanbul, 1953, s. 27
- x Agostino Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c.1, s. 74
- xi Agostino Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c.1, s. 166
- xii Agostino Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c.2, (Çev. Mahmut H. Şakiroğlu), İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 2006, s. 329
- xiii Agostino Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c.2, s. 166
- xiv Balanerii Patroni: Savaş gemisini yöneten kaptanlar anlamına gelmektedir: Bkz. Agostino Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c.1, s. 344
- xv Nicolo Barbaro, *Kostantiniye Muharasası Ruznamesi*, s. 39
- xvi Nicolo Barbaro, *Kostantiniye Muharasası Ruznamesi*, s. 41
- xvii Agostino Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c.2, s. 169-170
- xviii Burada yazar palificata kelimesini kullanmaktadır ve Türkçe karşılığı kazıklarla yapılmış sed demektir: Bkz. Agostino Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c.1, s. 322
- xix Agostino Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c.1, s. 125
- xx Sağan Paşa Zağanos Paşadır. Zağanos Paşa Peralıların teslim olmasını sağlamıştır: Bkz. Feridun Emecen, *Zağanos Paşa, DİA*, TDV Yayınları, c. 44, İstanbul, 2013, s. 72-73
- xxi Agostino Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c.1, s. 176
- xxii "Ire in cursum" korsanlık faaliyetinde bulunmak anlamına gelmektedir: Bkz. Emily Sohmer Tai, *Marking Water: Piracy and Property in the Premodern West*, "Seascapes: Maritime Histories, Littoral Cultures, and Transoceanic Exchanges", (Eds. Jerry H. Bentley, Renate Bridenthal, Karen Wigen), University of Hawai'i Press, 2007, s. 206
- xxiii Agostino Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c.1, s. 150

